

Το παρόν του παρελθόντος: Κλασική αρχαιότητα και σύγχρονη Ελλάδα

The Present Past: Classical Antiquity and Modern Greece

ΕΛΕΑΝΑ ΓΙΑΛΟΥΡΗ
 ELEANA YALOURI

Η Ελεάνα Γιαλούρη
 είναι Επίκουρη
 Καθηγήτρια Κοινωνικής
 Ανθρωπολογίας,
 Πάντειο Πανεπιστήμιο
 Eleana Yalouri is an
 Assistant Professor
 of Social Anthropology,
 Panteion University

Πώς η Ελλάδα αναμετράται με την ιστορία της; Ποια παρελθόντα ανακαλεί, ποια λησμονά και μέσω ποιών μορφών; Ποιες είναι οι εντάσεις που προκύπτουν όταν εκτιμώνται απουσίες και απώλειες, νοσταλγίες και επιθυμίες, εμπειρίες, μνήμες και αντικρουόμενες απόψεις σχετικά με το τί και πώς θα πρέπει να μνημονεύουμε; Και τέλος, ποιος ο ρόλος των υλικών καταλοίπων στην προσπάθεια συνομιλίας με αυτό που, αν και έχει παρέλθει, παραμένει παρόν;

Το ελληνικό τοπίο πλάθεται από διαφορετικές όψεις του παρελθόντος του: βυζαντινές εκκλησίες και οθωμανικά τζαμιά, παραδοσιακοί οικισμοί και κτίρια του μεσοπολέμου ή προσφυγικές πολυκατοικίες σημαδεμένες από τις σφαίρες του Εμφυλίου, σηματοδοτούν στιγμές από ιστορίες και μνήμες που ωστόσο συχνά επισκιάζονται από ένα άλλο παρελθόν που φαίνεται να θέλει να μονοπωλήσει την εθνική μνήμη. Η κλασική αρχαιότητα, παρούσα, ορατή και 'δημόσια' σε μουσεία που ορθώνονται πάνω από τα λείψανά της, σε μνημεία και επισκέψιμους αρχαιολογικούς χώρους, σε πλατείες που διαμορφώνονται γύρω

How does Greece measure up to her history? Which pasts does it recollect, which ones does it forget and how? What tensions arise in the process of evaluating absences and losses, yearnings and desires, experiences and memories in order to determine what should be remembered? And, ultimately, what is the role of material remains in our attempts to communicate with the ever present past?

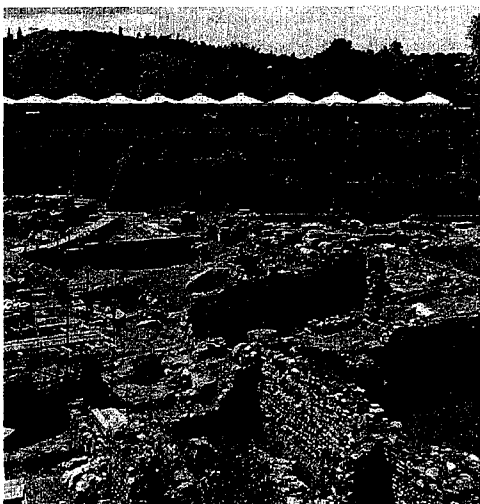
The Greek landscape is made up of various aspects of its past: Byzantine churches and Ottoman mosques, traditional settlements and buildings from the interwar period or apartment blocks, pockmarked by civil-war bullets, signal histories and memories, which are, nevertheless, often overshadowed by a different past that seems to want to monopolize the nation's memory. Classical antiquity, present, visible and 'public', in museums that are built on its remains, in monuments and archaeological sites, in piazzas developed around them, but also on plots of land, hidden behind fencing made of corrugated sheeting, has left its milestones in the landscape of Greek town and countryside. Antiquity also leaves its mark, what architect Dimitris Philippides¹ calls the 'phantom of classicism', on more recent architecture, while depictions of it, in photographs, advertisements, tourist brochures or souvenirs, circulate and leave their imprint on the urban landscape.

τους, αλλά και σε οικόπεδα, κρυμμένη πίσω από περιφράξεις, από ελενίτ, δημιουργεί ορόσημα στην τοπογραφία, τόσο της ελληνικής υπαίθρου, όσο και σε αυτήν των πόλεων. Η αρχαιότητα αφήνει το ίχνος της, αυτό που ο αρχιτέκτονας Δημήτρης Φιλιππίδης¹ ονομάζει 'φάντασμα του κλασικισμού', και στη νεότερη αρχιτεκτονική, ενώ οι αναπαραστάσεις της, σε φωτογραφίες, διαφημίσεις, τουριστικά φυλλάδια ή σουβενίρ κυκλοφορούν και αφήνουν το αποτύπωμά τους στο αστικό τοπίο.

Παράλληλα όμως η αρχαιότητα φαίνεται να καταλαμβάνει και να χαρακτηρίζει όχι μόνο την υπέργεια, αλλά και την υπόγεια όψη του τόπου: γνωστές είναι οι εικόνες πληθώρας αρχαιοτήτων που αποκάλυψε ο Μετροπόντικας κατά τις εργασίες διάνοιξης σπράγγων για το αθηναϊκό μετρό, ορισμένες από τις οποίες παρουσιάζονται μαζί με αρχαιολογικά ευρήματα σε προθήκες στους σταθμούς του. Ανάλογες και οι εικόνες από τις ανασκαφές για τη διάνοιξη του μετρό της Θεσσαλονίκης κατά τις οποίες ήρθε στο φως η μνημειώδης οδική αρτηρία που χρησιμοποίησαν Ρωμαίοι, Βυζαντινοί και Οθωμανοί. Η αρχαιότητα αναφύεται κάτω από γυάλινα δάπεδα καταστημάτων ή πίσω από βιτρίνες τους, σε εισόδους, υπόγεια και γκαράζ πολυκατοικιών, σε ιδιωτικούς εσωτερικούς κήπους, σε ξενοδοχεία. Πολλοί περαστικοί ούτε καν προσέχουν την ύπαρξή τους, δεν σταματούν, παρά συνεχίζουν βιαστικά τον δρόμο τους. Η παρουσία των αρχαίων θεωρείται τόσο αυτονόητη και δεδομένη ώστε συχνά 'δεν τα βλέπουμε'. Όμως, όσο απαραίτητα περνούν, άλλο τόσο έχουν τη δύναμη να επενεργούν αποφασιστικά στην ελληνική καθημερινότητα, προδιαθέτοντας σε συγκεκριμένες συμπεριφορές και διαμορφώνοντας τόσο το σκηνικό μέσα στο οποίο κινούνται οι άνθρωποι όσο και αυτούς τους ίδιους.

At the same time antiquity seems to occupy not just the above ground space but also the subterranean. Many of us are familiar with the pictures of the plethora of antiquities discovered by the Metro Mole in the course of the tunnel boring works for the Athens metro, some of which are presented along with archaeological finds in showcases in the metro stations themselves. Similar images have resulted from the excavations carried out for the building of the Thessaloniki metro, which uncovered the monumental highway used by Romans, Byzantines and Ottomans. Antiquity springs up under the glass floors of shops, or behind shop windows, in the entrance-ways, basements and garages of apartment blocks, in private walled gardens, in hotels. Many passers-by don't even notice their existence, they don't stop, they just go hurrying on their way. The presence of the antiquities is taken so much for granted that frequently we just 'don't see them'.

Αρχαιολογικά ευρήματα σε ανασκαφή οικοπέδου, Μοναστηράκι, Αθήνα, 2014.
Archaeological findings during site excavation, Monastiraki, Athens, 2014.

‘Η αρχαιότητα’, άλλοτε ορατή και άλλοτε αθέατη, πάντοτε όμως εν δυνάμει παρούσα, παρεμβαίνει στις ζωές των ανθρώπων έχοντας πραγματικές συνέπειες πάνω τους: άδειες εκσκαφών από την Αρχαιολογική Υπηρεσία, σωστικές ανασκαφές και η απειλή της απαγόρευσης συνέχισης οικοδομικών εργασιών, απαλλοτριώσεις που εκκρεμούν, στοιχειώνουν τις ζωές των ανθρώπων που έχουν γαλουχηθεί με το εθνικό αφήγημα του χρυσού παρελθόντος το οποίο ωστόσο, όταν αναμετράται με την καθημερινότητα της πόλης, συχνά αποδεικνύεται τυραννικό². Ειδικά όταν έρχεται αντιμέτωπο με αναπτυξιακούς σχεδιασμούς στη σύγχρονη πόλη, προκαλεί ερωτήματα για τη θέση του παρελθόντος στο ελληνικό παρόν, ανακινεί διλήμματα για την έκταση και το βαθμό διάσωσής του, ενώ πυροδοτεί φόβους πως το παρελθόν κινδυνεύει να πνίξει το παρόν μετατρέποντάς το σε ένα τεράστιο μουσείο που δεν θα έχει πλέον χώρο για τους ζωντανούς. Ζητήματα γνωστά και από άλλα μέρη του κόσμου όπου ο ζήλος ανάδειξης πολιτισμικής κληρονομιάς³ από τη δεκαετία του ‘80 κυρίως και μετά οδήγησε σε μια ‘έκρηξη’, όπως συνηθίζεται να λέγεται, της μνήμης με συνακόλουθη ραγδαία ανάπτυξη μουσείων και κήρυξη ιστορικών χώρων, που συνδέεται με πολλά από τα θέματα που ο Derrida⁴ συνοψίζει υπό την έννοια ‘άλλογος του αρχαίου’⁵.

Η κατάληψη του παρόντος από το παρελθόν στην Ελλάδα ωστόσο δεν αποτελεί φαινόμενο μόνο των τελευταίων δεκαετιών. Η ιστορία αυτή είναι μακρόχρονη και συνδέεται στενά με την εποχή όταν οι πολίτες του νεοσύστατου ελληνικού κράτους κληρονόμησαν μαζί με τα ελληνικά εδάφη και τον τίτλο των νόμιμων κληρονόμων του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού. Μια κληρονομιά για την οποία ωστόσο έριζε ένας κόσμος που εκτεινόταν πολύ πέρα από τα σύνορα

But even if they escape our notice, they still have the power to influence Greek everyday reality, disposing people toward certain behaviors and shaping both the background against which they act and the people themselves.

‘Antiquity’ –sometimes visible, sometimes invisible, but always a potential presence– intervenes in peoples’ lives and can have real consequences for them: the need for permits from the Archaeological Service to undertake any kind of building, or the threat of legal sanctions from them forbidding, interrupting or delaying construction projects, and expropriations of private property haunt the lives of Greeks who were weaned on the national narrative of a golden past. But, when held up against everyday urban life, this legacy often proves tyrannical². In particular, when it comes face to face with development planning in the modern city it can raise questions about the place of the past in the Greek present or create dilemmas as to how much should be rescued and how far it should be restored, sparking fears that the past threatens to stifle the present, turning it into a vast museum in which there will no longer be any room for the living. These are familiar issues from other parts of the world too, where the so-called ‘heritage revivalism’, from the 1980s onwards in particular, led to what is often called an ‘explosion’ of memory, along with a rapid expansion in museums and places declared ‘historical’, all of which relates to many of the issues summed up by Derrida³ under the term ‘archive fever’⁴.

However, in Greece the occupation of the present by the past, is not a recent phenomenon. It is an old story and one closely linked to the time when the citizens of the newly established Greek state inherited not just the territory but also the title to the ancient Greek heritage. Yet the diffusion of classical culture has made Greek antiquity a patrimony that extends beyond its homeland’s borders⁵. For travelers and other western Europeans with a classical education and tastes, the ‘Hellenic topos’⁶ represented an idyllic homeland rooted in the past, but from

της αρχικής της πατρίδας⁶. Ο 'ελληνικός τόπος'⁷ έλαβε για τους περιηγητές και άλλους δυτικοευρωπαίους γαλουχημένους με την κλασική παιδεία και αισθητική, τη θέση μιας ειδυλλιακής πατρίδας ριζωμένης στο παρελθόν, από την οποία είχαν ωστόσο αποκλειστεί οι σύγχρονοι κάτοικοί της. Δεδομένης της σημασίας που είχαν οι αρχαιότητες για τις Ευρωπαϊκές Δυνάμεις της εποχής, οι οποίες και διαμόρφωσαν το πολιτικό, ιδεολογικό και κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο του Ελληνικού Πολέμου της Ανεξαρτησίας και της επακόλουθης ίδρυσης του ελληνικού κράτους, δεν είναι τυχαία η σημαίνουσα θέση που τα υλικά κατάλοιπα της αρχαίας Ελλάδας έλαβαν τόσο στη διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης και στη νομιμοποίηση του νέου ελληνικού κράτους, όσο και στην απόδειξη του ευρωπαϊκού του προσανατολισμού⁸. Είναι χαρακτηριστικά τα λόγια του πρώτου πρόεδρου της Αρχαιολογικής Εταιρίας Ιακωβάκη Ρίζου Νερουλού όταν, στην πρώτη σύσκεψη των μελών της που έλαβε χώρα στην Ακρόπολη, δείχνοντας προς τα ερείπια του χώρου, δήλωσε:

«Κύριοι, εις αυτούς τους λίθους τους οποίους κατέστησαν ασυγκρίτως πολυτιμότερους παρά τον αχάτην και τον αδάμαντα οι Πραξιτέλεις και οι Φειδίαι, και οι Ικτίνοι και οι Αγοράκριτοι και οι Μύρωνες, εις αυτούς τους λίθους χρεωστούμεν κατά μέγα μέρος την πολιτικήν ημών αναγέννησιν»⁹.

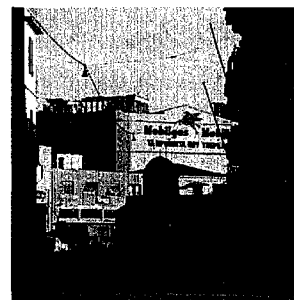
Με την ίδρυση του ελληνικού κράτους στις αρχές του 19^{ου} αιώνα υπό την επήρεια του Βαυαρικού νεοκλασικισμού και με τη στήριξη θεσμών, όπως η σχολική εκπαίδευση, καθώς και επιστημών, όπως η ιστορία, η γεωγραφία¹⁰ και η αρχαιολογία¹¹, καλλιεργήθηκε συστηματικά η πεποίθηση ότι ο Ελληνισμός αναγεννήθηκε και οι αρχαίοι Έλληνες βρήκαν τους νόμιμους απογόνους τους στα πρόσωπα των σύγχρονων Ελλήνων. Η διαδικασία της οικοδόμησης του

which the modern inhabitants were excluded. Given the importance antiquity assumed for the nineteenth-century European Powers, whose influence shaped the political, ideological and socio-economic context of the Greek War of Independence and the subsequent founding of the Greek state, the significant part played by the material remains of ancient Greece, not only in shaping the national consciousness and legitimizing the modern Greek state, but also in demonstrating its European orientation, was not a matter of chance⁷. The words spoken at the first meeting of the Archaeological Society (a meeting which took place on the Acropolis) by Iakovakis Rizos Neroulos, its first president, are characteristic. Pointing to the ruins, he declared:

"Gentlemen, these stones, thanks to Pheidias, Praxitelis Agorakritus and Myron, are more precious than diamonds or agates: it is to these stones, that we owe our political renaissance"⁸.

With the establishment of the Greek state in the early nineteenth century under the influence of Bavarian neo-classicism and with the support of institutions such as educational establishments and of disciplines such as history, geography⁹ and archaeology¹⁰, the idea that Hellenism had been reborn and that the ancient Greeks had found their legitimate heirs in the modern Greeks was systematically fostered. The nation-building process that had begun with the War of Independence became known as the 'Regeneration'¹¹. In fact, the official celebration of the centenary of the independent Greek state took place on the Acropolis, on Easter Sunday 1933, to emphasize the symbolic connotations of the Resurrection¹². The idea that emerged in Greece with the War of Independence and lingered on after the establishment of the Greek state, was that the Greek nation had been reborn like the phoenix from its ashes to inhabit Greek soil once more¹³.

As was only to be expected, this land constituted an important reference point at a time when the 'autochthony' of the Greek nation and the deep roots of

Άποψη της Ακρόπολης και της Καπνικαρέας, Αθήνα, 1962.
Street view of the Acropolis and the Church of Kapnikarea, Athens, 1962.

έθνους-κράτους που ξεκίνησε με τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας έγινε γνωστή ως 'Παλιγγενεσία'. Μάλιστα ο επίσημος εορτασμός της εκατονταετηρίδας του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους έλαβε χώρα στην Ακρόπολη το Πάσχα του 1933, για να υπογραμμίσει τις συμβολικές συνδελιώσεις της Ανάστασης¹². Η ιδέα που ήδη υπέφωσκε στην Ελλάδα με τον Απελευθερωτικό Πόλεμο και, στη συνέχεια, με την ίδρυση του ελληνικού κράτους ήταν ότι το ελληνικό έθνος αναγεννιόταν από τις στάχτες του για να κατοικήσει εκ νέου την ελληνική γη¹³.

Η γη αυτή αποτέλεσε, όπως ήταν αναμενόμενο, σημείο αναφοράς σε μια περίοδο απόδειξης και ανάδειξης της 'αυτοχθονίας' του ελληνικού έθνους και των βαθιών ριζών των νεοελλήνων στη γη της Ελλάδας του Περικλή. Η αρχαιολογική ανασκαφή έγινε εθνικό εγχείρημα και αποτέλεσε μεταφορά της ίδιας της ιδέας ενός έθνους θαμμένου για αιώνες, που είχε έρθει η ώρα να ξαναγεννηθεί. Τα έως πρότινος θαμμένα αντικείμενα που έρχονταν στο φως 'εισέβαλαν' στο παρόν από άλλο χρόνο και χώρο στηρίζοντας την αναζήτηση ενός μυθικού εθνικού εαυτού και μιας αιώνιας ταυτότητας και πρόσφεραν υλικά τεκμήρια ότι το 'ένδοξο' παρελθόν είχε πράγματι υπάρξει¹⁴.

Παράλληλα με την ανασκαφή, η αναστήλωση και αποκατάσταση των αρχαιοελληνικών μνημείων καθίστατο μια άλλη μεταφορά για την ίδια τη διαδικασία συγκρότησης του ελληνικού έθνους-κράτους που διεκδικούσε την επανενταξίωση της αρχαίας ελληνικής δόξας και μαζί με αυτή μια επάξια θέση στο σύγχρονο κόσμο. Μνημεία και αρχαιότητες απομονώθηκαν από τα σύγχρονα ή τα θεωρούμενα ως 'μολυσματικά' συμφραζόμενά τους, για να αναχθούν σε ένα χρόνο και χώρο αφαιρετικό και μνημειακό¹⁵, ενώ θέσεις που για αιώνες μετείχαν της καθημερινής ζωής περιφράχθηκαν, ανακρηύχθηκαν 'αρχαιολογι-

modern Greeks in the land of the Greece of Pericles had to be demonstrated and highlighted. Archaeological excavations turned into a national project and served as a metaphor for the very idea of a nation that had been buried for centuries and whose time had come to be reborn. The objects that until recently had been buried and were coming to light 'invaded' the present from another time and place¹⁴, supporting the quest for a mythical national self and an eternal identity and providing tangible evidence that the 'glorious' past had actually existed.

Together with excavations, the restoration and restitution of ancient Greek monuments were becoming another metaphor for the very process of building a Greek nation state that demanded the reterritorialization of ancient Greek glory along with a suitable place in the modern world. Monuments and antiquities were isolated from their contemporary surroundings, in order to revert to a 'monumental' time and space¹⁵, while places that for centuries had been part of everyday life were surrounded by fencing, declared 'archaeological sites', and 'purged' of the evidence of those eras that were incompatible with the dominant Greek national narrative. Though monuments and archaeological sites ought to be brought to life in the present, it should be on their own terms and untrammelled by the trivia of the societal present. And in fact, from as early as 1867, ancient drama performances were organized to revive the ancient Greek spirit in ancient sites and theaters¹⁶, thus linking ancient grandeur with modern visions and activating the Greek national memory. Celebrations, such as the revival of the Olympic Games in 1896 and later, in 1927 and in 1930, the holding of the Delphic Festivals, were addressed to a modern international public in order to promote a 'world heritage' which had now acquired a - homeland.

Landscaping projects on archaeological sites became much more systematic with the advent of mass tourism, while from the '50s onwards they were linked to the development and ideological objectives of post-war and post-civil-

Η Αρχαία Αγορά και ο Ναός του Ηφαίστου, Αθήνα, 1964.

The Ancient Agora and the Temple of Hephaestus, Athens, 1964.

κές', και 'αποκαθάρθηκαν' από τεκμήρια εποχών ασύμβατων προς το κυρίαρχο ελληνικό εθνικό αφήγημα. Μνημεία και αρχαιολογικές θέσεις έπρεπε μεν να ξαναζήσουν στο παρόν, αλλά με τους δικούς τους όρους και ανεμπόδιστες από τα τετριμμένα του κοινωνικού παρόντος. Πράγματι, ήδη από το 1867 παραστάσεις αρχαίου δράματος οργανώθηκαν για να αναβιώσουν το αρχαίο ελληνικό πνεύμα σε αρχαίους χώρους και θέατρα¹⁶ συνδέοντας έτσι αρχαία μεγαλεία με σύγχρονα οράματα και ενεργοποιώντας την ελληνική εθνική μνήμη. Εορτασμοί όπως η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων το 1896, και αργότερα το 1927 και το 1930, η διοργάνωση των Δελφικών Εορτών απευθύνονταν σε ένα σύγχρονο διεθνές κοινό για να παρουσιάσουν μια 'παγκόσμια κληρονομιά' που όμως είχε τώρα αποκτήσει εθνική πατρίδα.

Οι αναπλάσεις των αρχαιολογικών χώρων έλαβαν χώρα πολύ πιο συστηματικά με την εμφάνιση του μαζικού τουρισμού, ενώ από τη δεκαετία του '50 και μετά συνδέθηκαν με τους αναπτυξιακούς και ιδεολογικούς στόχους της μεταπολεμικής και μετεμφυλιακής Ελλάδας¹⁷. Παρεμβάσεις όπως αυτή του Δημήτρη Πικιώνη στους λόφους της Ακρόπολης και του Φιλοπάππου επένδυαν στη δυναμική διάδραση των μνημείων με το ελληνικό φυσικό τοπίο το οποίο ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα και τις αρχές του 20^{ου} εξυμνήθηκε από ποιητές και διανοητές όπως ο Περικλής Γιαννόπουλος¹⁸ ή όπως 'η γενιά του 30'¹⁹ ως άρρηκτα συνδεδεμένο με το αρχαίο μεγαλείο και την ελληνική ψυχή. Αναζητώντας τις εκφάνσεις μιας 'ελληνικότητας' που είχε επιβιώσει δια μέσου της αρχαιότητας και του Βυζαντίου οι διανοητές αυτοί τις συναντούσαν στο τοπίο και τα χρώματα της ελληνικής φύσης, καθώς και στα ίδια τα σώματα και τα χαρακτηριστικά των νεοελλήνων. Προγράμματα δέντροφύτευσης αρχαιολογικών χώρων επίσης

war Greece¹⁷. Interventions such as that by Dimitris Pikionis on the Acropolis and the Philopappos Hill aimed at highlighting the dynamic interaction between the monuments and the Greek natural landscape, which from as early as the late nineteenth and early twentieth century was praised by poets and intellectuals, such as Periklis Yannopoulos¹⁸ or the 'generation of the '30s'¹⁹ for being inextricably linked to the ancient grandeur and the Greek soul. Seeking manifestations of a 'hellenicity', which had persisted through antiquity and Byzantium, these intellectuals discovered it in the lines and colors of the Greek landscape and in the bodies and characteristics of the modern Greeks. Plans for the landscaping of archaeological sites also supported this perception, as in the case of the Athenian Agora, where the American School of Classical Studies opted to plant with native species that had grown there in antiquity, in order to reconstitute the ancient Athenian landscape in its totality²⁰.

Just as the Greek archaeologists of the era sought to discover, conserve and promote ancient Greek monuments, so too did Greek folklorists, impelled by their 'patriotic duty' to the newly established Greek nation-state, begin to discover, collect and record so-called 'verbal monuments'²¹, i.e. the songs, proverbs, stories etc. of the Greek people. The Greek language itself was subjected to a similar purging, restoration and supplementation process as that to which the Acropolis of Athens was subjected when the architectural, material remnants of medieval and modern times were systematically removed, architectural members that had collapsed were replaced in their original position, and new material was added to substitute the old²². The 'architectural purging' of the Acropolis was born of the same mindset that led to the widespread use among the Greek bourgeoisie of katharevousa, i.e. the purist form of the language that insisted on the use of archaic terms, and sought to rid [modern] Greek of foreign influences. Thus the language functioned as another monument or 'fort', standing guard over the notional

στήριξαν αυτή την αντίληψη, όπως π.χ. στην περίπτωση της Αθηνναϊκής Αγοράς, όπου η Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών επέλεξε ενδημικά φυτά, γνωστά κατά την αρχαιότητα για να ανασυστήσει το αρχαίο Αθηνναϊκό τοπίο συνολικά²⁰.

Όπως οι Έλληνες αρχαιολόγοι της εποχής προσπάθησαν να αποκαλύψουν, να συντηρήσουν και να προβάλουν τα αρχαιοελληνικά μνημεία, έτσι και οι Έλληνες λαογράφοι κινούμενοι από 'πατριωτικό καθήκον' προς το νεοσύστατο ελληνικό έθνος-κράτος άρχισαν να ανακαλύπτουν, να συλλέγουν και να καταγράφουν τα λεγόμενα 'μνημεία λόγου', τραγούδια, παροιμίες, αφηγήσεις κλπ. του ελληνικού λαού. Η ίδια η ελληνική γλώσσα κατά τον 19^ο και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα υποβλήθηκε σε μια διαδικασία κάθαρσης, αποκατάστασης ή συμπλήρωσης ανάλογη με αυτή στην οποία υποβλήθηκε η Ακρόπολη της Αθήνας όταν «αρχιτεκτονικό υλικό κατάλοιπο των μεσαιωνικών και νεώτερων χρόνων απομακρύνθηκε συστηματικά, αρχιτεκτονικά μέλη που είχαν καταρρεύσει επανατοποθετήθηκαν στην αρχική τους θέση και νέο υλικό προστέθηκε για να υποκαταστήσει το παλιό»²¹. Η πράξη της 'αρχιτεκτονικής εκκαθάρισης' της Ακρόπολης ήταν μέρος της ίδιας νοοτροπίας που οδήγησε στην ευρεία χρήση στο χώρο της ελληνικής αστικής τάξης της καθαρεύουσας, της μορφής εκείνης των ελληνικών που επέμενε στη χρήση των αρχαϊζόντων όρων και επιδίωκε την εκκαθάριση της ελληνικής γλώσσας από τις ξένες επιδράσεις. Η γλώσσα λειτουργούσε έτσι ως ένα άλλο μνημείο ή 'κάστρο' που περιφρουρεί τα νοητικά σύνορα της Ελληνικότητας, και η οποία 'απειλούμενη' με καππλεία ή ακρωτηριασμό, εκκαθαρίζεται, αναστηλώνεται ή συμπληρώνεται.

boundaries of Greekness, and whenever it came under 'threat' of being exploited or mutilated, it had to be cleansed, restored or supplemented.

Typically the same process of 'restoration' of the ancient classical past in the present is also seen in the reversion to ancient place names, as well as in the renaming of the Christian inhabitants of the Greek peninsula. Appellations such as Romiot, Christian, Moraitan, etc., that had been employed prior to the War of Independence, were replaced once it began by the term 'Hellene' in order to underpin the ideology of continuity that would unite the ancient and modern Greek worlds in the Greek national consciousness²³. At the same time ancient Greek forenames became especially popular in the early nineteenth century, very frequently replacing the tradition of using exclusively Christian names, and encapsulating the process of creating citizens with national awareness²⁴. Thus, people, monuments and the entire landscape participated in this reincarnation of the ancient spirit in the present day.

If in the nineteenth century the newly established Greek state had celebrated its creation on the Acropolis with reference to the commencement of its archaeological restoration, the dawn of the new millennium in 2000 was celebrated in Greece by turning its gaze once again on its ancient heritage. For the international broadcast of the millennium celebrations in Athens, the monuments on the 'sacred' rock were illuminated in shades of red and orange, and it was at the center of a firework display²⁵. Earlier demands for the repatriation of Greek heritage were revived. The 'return' of the Olympic Games to Athens in 2004 was presented by the state as legitimizing more general national struggles and demands, while efforts to complete the New Acropolis Museum were intensified, aspiring to house the 'exiled' Parthenon sculptures. The restitution of the Greek heritage would thus be solemnly celebrated in all its glory²⁶. Despite the fact that the Parthenon sculptures were not returned, and the 2004 Olympic Games actually left Greece with a heavy burden, nevertheless the 'symbolic capital' of the

Είναι χαρακτηριστικό ότι η ίδια διαδικασία 'αποκατάστασης' του αρχαίου κλασικού παρελθόντος στο παρόν διακρίνεται και στην επαναφορά αρχαίων τοπωνυμίων, αλλά και στην ονοματοθεσία του ίδιου τού χριστιανικού πληθυσμού που κατοικούσε στην ελληνική χερσόνησο. Ονόματα όπως Ρωμιοί, Χριστιανοί, Μωραΐτες κλπ. που χρησιμοποιούνταν πριν από τον Αγώνα της Ανεξαρτησίας αντικαταστάθηκαν μετά την έναρξή του, από το όνομα "Έλληνες" για να στηρίξουν το ιδεολόγημα της συνέχειας που θα ένωνε τον αρχαίο και τον νεοελληνικό κόσμο στην ελληνική εθνική συνείδηση²². Παράλληλα αρχαιοελληνικά ονόματα έγιναν ιδιαίτερα δημοφιλή στις αρχές του 19^{ου} αιώνα πολύ συχνά αντικαθιστώντας μια παράδοση ονοματοθεσίας χριστιανικών ονομάτων και συνοψίζοντας τη διαδικασία συγκρότησης πολιτών με εθνική συνείδηση²³. Άνθρωποι, μνημεία, και το τοπίο ολόκληρο συμμετείχαν έτσι σε αυτή τη μετενσάρκωση του αρχαίου πνεύματος στο παρόν.

Αν το νεοσύστατο ελληνικό κράτος του 19^{ου} αιώνα γιόρτασε την ίδρυσή του στην Ακρόπολη με αφορμή τα εγκαίνια των αναστηλωτικών έργων στον αρχαιολογικό χώρο, η έναρξη της νέας χιλιετίας γιορτάστηκε στην Ελλάδα πάλι με το βλέμμα στραμμένο προς την αρχαία της κληρονομιά. Για τη διεθνή αναμετάδοση των εορτασμών για το 2000, τα μνημεία του 'ιερού' βράχου φωτίστηκαν με κόκκινα και πορτοκαλί χρώματα, ενώ η επίδειξη των πυροτεχνημάτων στην Αθήνα επικεντρώθηκε γύρω από αυτόν²⁴. Παλαιότερα αιτήματα για την επιστροφή της ελληνικής κληρονομιάς ανακινήθηκαν. Η 'επιστροφή' των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα του 2004 προβλήθηκε από το κράτος ως η δικαίωση γενικότερων εθνικών αγώνων και διεκδικήσεων, ενώ εντατικοποιήθηκαν οι προσπάθειες περάτωσης του Μουσείου Ακροπόλεως που θα στέγαζε 'τα εκπατρισμέ-

ancient Greek past²⁷ continues in global circulation, uniting or dividing those who buy into it. In the unfavorable climate of the Greek crisis and following the cut-backs in state funding for culture, proposals to involve private capital in the exploitation of archaeological sites for tourist purposes pose new questions as to the fate of Greece's cultural heritage as a public good and new dilemmas concerning its economic exchangeability.

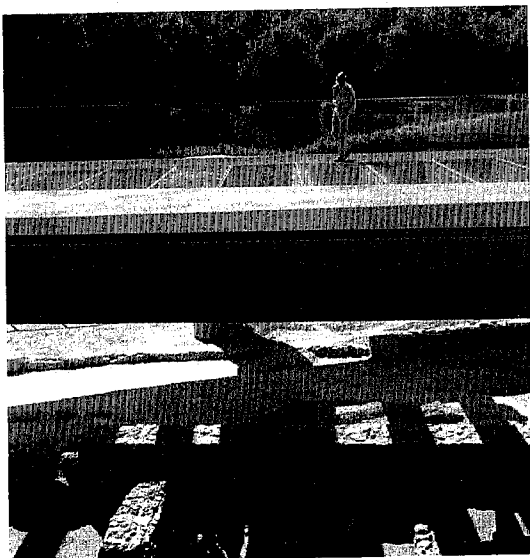
Nowadays, at a time when the international press is filled with cartoons presenting ancient Greek heroes exhausted by the Greek crisis, or run to seed from debauchery, and ancient Greek temples buckling or collapsing under the weight of the difficult economic situation²⁸ modern Greek politicians seem undaunted. They continue to invest in the symbolic capital of classical antiquity, with receptions in the Acropolis Museum for the principal lenders to the Greek state, so that when they speak of Greece's debt, they can remind them of the western world's 'debt'²⁹ to the global ancient Greek heritage - which, nonetheless, has 'legitimate' national beneficiaries. The spirit of antiquity is recalled once again to safeguard and come to the aid of the Greek present, acting in the interests of Greece.

At the same time, however, the protective 'spirit' of antiquity may turn into a specter that haunts and burdens the present, not only coming back to make its views known on the current unsatisfactory state of affairs but also to dictate what is right and what is wrong³⁰. The spirit of antiquity, which is often hypostasized, can encourage essentialist conceptions of the state, but it does not always assume the same importance for everyone who recalls, invokes or lays claim to it. It can circulate, mutate, connect or divide³¹. Antiquity, as familiar as it is remote, creates experiences that are not just the product of academic knowledge or some scholarly tradition, but also of the daily contact that people have with it when they live and grow up alongside it. As can increasingly be seen from a number of ethnogra-

να' γλυπτά του Παρθενώνα. Η αποκατάσταση της ελληνικής κληρονομιάς θα μπορούσε έτσι να εορταστεί πανηγυρικά σε όλο της το μεγαλείο²⁵. Μπορεί τα γλυπτά του Παρθενώνα να μην επέστρεψαν και οι Ολυμπιακοί του 2004 να άφησαν βαρύ κόστος πίσω τους, ωστόσο το 'συμβολικό κεφάλαιο' του αρχαίου ελληνικού παρελθόντος²⁶ εξακολουθεί να τίθεται σε παγκόσμια κυκλοφορία ενώνοντας ή διχάζοντας αυτούς που επενδύουν σε αυτό. Υπό το δυσμενές κλίμα της ελληνικής κρίσης και μετά τις περικοπές στη χρηματοδότηση του κράτους για τον πολιτισμό, οι επακόλουθες σκέψεις σχετικά με την εμπλοκή ιδιωτικού κεφαλαίου στην τουριστική εκμετάλλευση αρχαιολογικών χώρων προκαλούν νέα ερωτήματα για την τύχη της πολιτισμικής κληρονομιάς ως δημόσιου αγαθού και νέα διλήμματα για την οικονομική ανταλλαξιμότητά της.

Σήμερα σε μια περίοδο με το διεθνή τύπο να βρίθει σκίσεων που παρουσιάζουν αρχαιοελληνικούς ήρωες εξουθενωμένους από την ελληνική κρίση ή πλαδαρούς από τη διαφθορά και αρχαιοελληνικούς ναούς να λυγίζουν ή να καταρρέουν κάτω από το βάρος της δυσχερούς οικονομικής κατάστασης²⁷, οι νεοέλληνες πολιτικοί δεν φαίνεται να πτοούνται. Συνεχίζουν να επενδύουν στο συμβολικό κεφάλαιο της κλασικής αρχαιότητας δεξιωνόμενοι τους δανειστές του ελληνικού κράτους στο Μουσείο της Ακρόπολης, ώστε όταν εκείνοι τους μιλούν για το χρέος της Ελλάδας, αυτοί να τους θυμίζουν 'το χρέος' του δυτικού κόσμου²⁸ προς την παγκόσμια αρχαιοελληνική κληρονομιά, η οποία όμως έχει 'νόμιμους' εθνικούς δικαιούχους. Το πνεύμα της αρχαιότητας ανακαλείται και πάλι για να περιφρουρήσει και να συντρέξει το ελληνικό παρόν ενεργώντας προς όφελος των ελληνικών συμφερόντων.

phies, apart from the versions of history propounded 'from above' by state agencies, intellectuals and officials, there are other ties to the past, which are consistent with or depart from 'official' versions, and which arise out of everyday practices and experiences³². Moreover, the contact with the past is not always linked to a rational or historicist perception of an 'objective' and 'documented' past, but may highlight other types of historicities or engagements with its physical remains that are involuntary, corporeal, sensory and emotive³³. An old granny crossing herself when she visits the Acropolis³⁴ experiences the place in a different way to an archaeologist or a historian, while a Roma girl is appropriating antiquity when, on seeing the tunic worn by the korae on the funeral steles in Keramikos, she exclaims: 'Hey look, lady, that one there is wearing a gipsy skirt!³⁵.

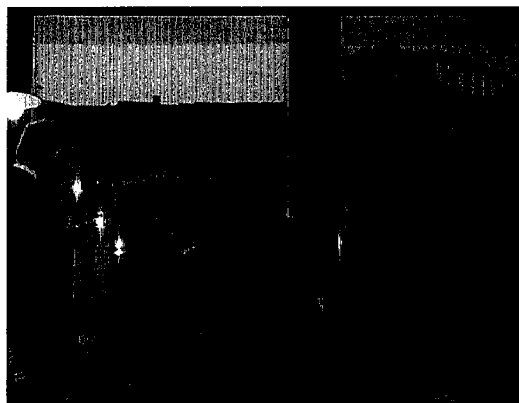

Νέο Μουσείο Ακρόπολης,
Αθήνα, 2009, είσοδος,
φωτ., Π. Κοκκινιάς.
New Acropolis Museum, Athens,
2009, entrance, photo, P. Kokkinias.

Ωστόσο το προστατευτικό 'πνεύμα' της αρχαιότητας μπορεί την ίδια στιγμή να γίνει φάντασμα που στοιχειώνει και βαραίνει το παρόν, επιστρέφει για να σχολιάσει τα κακώς κείμενα αλλά και να υπαγορεύσει τί είναι σωστό και τί λάθος²⁹. Το πνεύμα της αρχαιότητας που συχνά υποστασιοποιείται, μπορεί να ενθαρρύνει ουσιοκρατικές αντιλήψεις περί έθνους, αλλά δεν αποκτά την ίδια σημασία πάντα και για όλους όσοι το ανακαλούν, το επικαλούνται ή το διεκδικούν. Κυκλοφορεί, μεταβάλλεται, συνδέει ή διχάζει³⁰. Η αρχαιότητα, οικεία όσο και απόμακρη, δημιουργεί βιώματα που δεν είναι προϊόντα μόνο μιας λόγιας γνώσης και παράδοσης, αλλά και μιας καθημερινής επαφής που έχουν μαζί της οι άνθρωποι καθώς ζουν και μεγαλώνουν πλάι της. Όπως προκύπτει από έναν ολοένα αυξανόμενο αριθμό εθνογραφιών, πέρα από τις 'εκ των άνω' εκδοχές της ιστορίας κρατικών φορέων, διανοούμενων και αξιωματούχων υπάρχουν και άλλοι δεσμοί με το παρελθόν που συνομιλούν ή ξεφεύγουν από τις 'επίσημες' εκδοχές και προκύπτουν μέσα από καθημερινές πρακτικές και εμπειρίες³¹. Επιπλέον η επαφή με το παρελθόν δεν συνδέεται πάντα με μια ορθολογική ή ιστορικιστική αντίληψη ενός 'αντικειμενικού' και 'τεκμηριωμένου' παρελθόντος, αλλά μπορεί να αναδεικνύει και άλλου τύπου ιστορικότητες ή σχέσεις με τα υλικά κατάλοιπά του που είναι ακούσιοι, ενσώματοι, αισθητηριακοί και συγκινησιακοί³². Μια γιαγιά που κάνει το σταυρό της όταν επισκέπτεται την Ακρόπολη³³ βιώνει διαφορετικά το χώρο από έναν αρχαιολόγο ή έναν πολιτικό, ενώ μια μικρή ρομά οικειοποιείται την αρχαιότητα όταν στη θέα των χιτώνων που φορούν οι κόρες στις επιτύμβιες στήλες του Κεραμεικού αναφωνεί: «Κυρία, αυτή φορά τσιγγάνικη φούστα!»³⁴.

5

6

In the more than 150 years since the birth of the Greek nation-state, antiquity has not remained anchored to a specific place; on the contrary, it is forever changing and found in a multiplicity of forms, in museums in Greece or abroad, in the salons of European classicists, and in centers of the Greek diaspora. It breaks loose from its supposed immobility and appropriates the politics of memory and oblivion, assuming different – often contradictory roles³⁶. It is paraded by various regimes, democratic or otherwise, but it also remains silent, ready to intervene in times of crisis.

Persecutor, protector, tyrant, comforter or redeemer, the past is actively involved in individual or collective demands that invoke the official discourse on antiquity for their own ends, and reproduce it, contest it or overturn it, reminding us that the past is also present³⁷.

But the past is at the same time the future. At a time when Greece has been acquiring a new look and new citizens, because of the mass immigration that began in the '90s, new circumstances arise in relation to the cultural heritage of the country and its future. It remains to be seen what shape the politics of memory

5. Γελοιογραφία, αναφορά στην ελληνική οικονομική κρίση. Caricature, reference to the Greek financial crisis.

6. Συνάντηση της Καγκελαρίου της Γερμανίας Άνγκελα Μέρκελ και του Έλληνα Πρωθυπουργού Αντώνη Σαμαρά στην Αθήνα, Νέο Μουσείο Ακρόπολης, Απρίλιος 2014.

Meeting of the German Chancellor Angela Merkel and the Greek Prime Minister Antonis Samaras in Athens, New Acropolis Museum, April 2014.

Στον παραπάνω από ενάμισυ αιώνα ζωής του ελληνικού έθνους-κράτους, η αρχαιότητα δεν παραμένει αγκυροβολημένη σε ένα συγκεκριμένο τόπο· αντίθετα είναι μεταβαλλόμενη και πολλαπλώς κείμενη σε μουσεία της Ελλάδας ή μακριά της, σε σαλόνια Ευρωπαίων κλασικιστών, σε κέντρα της Διασποράς. Ξεφεύγει από τη θεωρούμενη ακινησία της και κινητοποιείται στις πολιτικές της μνήμης και της λήθης αποκτώντας διαφορετικούς – συχνά αντιφατικούς ρόλους³⁵. Παρελαύνει εξ ονόματος διαφορετικών καθεστώτων, δημοκρατικών και μη, αλλά και παραμένει σιωπηλή έτοιμη να παρέμβει σε στιγμές κρίσης.

Καταδικωκτική, προστατευτική, τυραννική, παρηγορητική ή λυτρωτική, η δράση του παρελθόντος εμπλέκεται σε ατομικές ή συλλογικές διεκδικήσεις που επικαλούνται τον επίσημο λόγο περί αρχαιότητας προς ίδιον όφελος, τον αναπαράγουν, τον αμφισβητούν ή τον ανατρέπουν, θυμίζοντάς μας ότι το παρελθόν είναι παρόν³⁶.

Αλλά το παρελθόν είναι μαζί και μέλλον. Σήμερα σε μια περίοδο που η Ελλάδα αποκτά νέο πρόσωπο και νέους πολίτες με τη μάζική εισροή μεταναστών από το '90 και μετά, νέα δεδομένα τίθενται για την πολιτισμική κληρονομιά του τόπου και το μέλλον του. Απομένει να δούμε πώς θα διαμορφωθούν οι πολιτικές της μνήμης και της λήθης σε μια χώρα που καλείται να ανταποκριθεί στην πολυ-πολιτισμική πλέον ταυτότητά της. Πώς θα ενσωματώσει μνήμες και τραύματα ανθρώπων με διαφορετικές εμπειρίες και παρελθόντα; Σε ποιο βαθμό και με ποιούς τρόπους για παράδειγμα η κλασική αρχαιότητα θα συνομιλήσει με μετανάστες που δουλεύουν ως εργάτες σε αρχαιολογικές ανασκαφές ή που ζουν πλάι σε αρχαιολογικούς χώρους; Μέλη της δεύτερης ή τρίτης γενιάς μεταναστών θα εσωτερικεύσουν τα κυρίαρχα αφηγήματα του χρυσού παρελθόντος, θα τα οικειοποιηθούν, θα τα αναπαράξουν, θα τα αμφισβητήσουν ή θα τα απορρίψουν συλλήβδην; Τί θα αντιτάξουν σε αυτά και πώς θα φαντασιωθούν την Ελλάδα του μέλλοντος;

and oblivion will take in a country that is called upon to respond to what is, by now, a multi-cultural identity. How will it incorporate the memories and traumas of people with different experiences and pasts? To what extent and in what ways will classical antiquity speak to the immigrants who work as laborers on archaeological digs or who live cheek by jowl with archaeological sites? Will the second or third generation of those immigrants internalize the dominant narratives of the 'golden past', will they appropriate them, will they reproduce them, will they question them or will they reject them out of hand? What will they counter them with and how will they imagine the Greece of the future?

Λουόμενοι κοντά στο ναό του Ποσειδώνα, Σούνιο, 1967.
Bathers near the temple of Poseidon, Sounion, 1967.

Ξενογλωσσοί Τίτλοι

Gourgouris, S. (1996), *Dream Nation. Enlightenment, Colonization and the Institution of Modern Greece*, Stanford, California: Stanford University Press.

Derrida, J. (1996), *Archive Fever*, Chicago University Press, Σικάγο [ελλ. έκδ.: *Η έννοια του αρχείου*, μτφρ. Κ. Παπαγιώργης, Εκκρεμές, Αθήνα 1996].

Leontis, A. (1995), *Topographies of Hellenism: Mapping the Homeland*, Ithaca and London: Cornell University Press [ελλ. έκδ.: *Τοπογραφίες Ελληνισμού: Χαρτογραφώντας την Πατρίδα*, μτφρ. Π. Στογιάννος, Scripta, Αθήνα 1998].

Lowenthal, D. (1988), "Classical antiquities as national and global heritage", *Antiquity*, 62: 726-35.

Hamilakis, Y. (2007), *The Nation and its Ruins: Antiquity, Archaeology, and National Imagination in Greece*. Oxford: Oxford University Press. [ελλ. έκδοση: *Το Έθνος και τα Ερείπιά του. Αρχαιότητα, Αρχαιολογία και Εθνικό Φαντασιακό στην Ελλάδα*, μτφρ. Ν. Καλαϊτζής, Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα, 2012]

Hamilakis, Y., και E. Yalouri, (1996), "Antiquities as Symbolic Capital in Modern Greece", *Antiquity* 70: 117-29.

Hamilakis Y. & A. Anagnostopoulos (eds.) (2009), *Archaeological Ethnographies*. Special Issue of *Public Archaeology* 8:2-3.

Herzfeld, M. (1982a), *Ours Once More: Folklore, Ideology and the Making of Modern Greece*, Austin (TX): Texas University Press. [ελλ. έκδοση: *Πάλι Δικά μας. Λογογραφία, ιδεολογία και η διαμόρφωση της σύγχρονης Ελλάδας*, μτφρ. Μ. Σαρηγιάννης, Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2002].

Herzfeld, M. (1991), *A Place in History: Social and Monumental in a Cretan Town*, Princeton: Princeton University Press.

Jusdanis, G. (1991), *Belated Modernity and Aesthetic Culture: Inventing National Literature*, Minneapolis: University of Minnesota Press.

Mackridge, P. (2004), "Diglossia and the separation of discourses in Greek culture", στο *Teoreticheskie problemy yazykoznanija. Sbornik Statey k 140-letiyu Kafedry obshchego yazykoznanija Filologicheskogo fakul'teta Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo universiteta*, St Petersburg: Filologicheskij fakul'tet Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo universiteta, 112-30.

Navaro-Yashin, Y. (2009), «Affective spaces, melancholic objects: ruination and the production of anthropological knowledge», *Journal of the Royal Anthropological Institute* 15, 1-18.

Papageorgiou-Venetas, A. (1994), *Athens: The Ancient Heritage and the Historic City-Scape in a Modern Metropolis*, Αθήνα: Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας, no. 140.

Peckham, R.S. (2001), *National Histories, Natural States. Nationalism and the Politics of Place in Greece*, London: Tauris & Co Ltd.

Philippides, D. (2008), "The phantom of classicism in Greek architecture", στο D. Plantzos, & D. Damaskos (επιμ.), *A Singular Antiquity. Archaeology and Hellenic Identity in Twentieth Century Greece*, Athens: Benaki Museum.

Plantzos, D. & D. Damaskos (επιμ.) (2008), *A Singular Antiquity. Archaeology and Hellenic Identity in Twentieth Century Greece*, Athens: Benaki Museum.

Solomon, E. (2007), *Multiple 'Historicities' on the Island of Crete. The Significance of Minoan Archaeological Heritage in Everyday Life*, Unpublished Doctoral Dissertation, London: University College London.

Stewart, C. (2012), *Dreaming and Historical Consciousness in Island Greece*, Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press.

English Titles

Gourgouris, S. 1996. *Dream Nation. Enlightenment, Colonization and the Institution of Modern Greece*, Stanford, California: Stanford University Press.

Derrida, J. (1996), *Archive Fever*, Chicago University Press, Chicago.

Leontis, A. (1995), *Topographies of Hellenism: Mapping the Homeland*, Ithaca and London: Cornell University Press.

Lowenthal, D. (1988), "Classical antiquities as national and global heritage", *Antiquity*, 62: 726-35.

Hamilakis, Y. (2007), *The Nation and its Ruins: Antiquity, Archaeology, and National Imagination in Greece*, Oxford: Oxford University Press.

Hamilakis, Y., & E. Yalouri, (1996), "Antiquities as Symbolic Capital in Modern Greece", *Antiquity* 70: 117-29.

Hamilakis Y. & A. Anagnostopoulos (eds.) (2009), *Archaeological Ethnographies*, Special Issue of *Public Archaeology* 8:2-3.

Herzfeld, M. (1982a), *Ours Once More: Folklore, Ideology and the Making of Modern Greece*, Austin (TX): Texas University Press.

Herzfeld, M. (1991), *A Place in History: Social and Monumental in a Cretan Town*, Princeton: Princeton University Press.

Jusdanis, G. (1991), *Belated Modernity and Aesthetic Culture: Inventing National Literature*, Minneapolis: University of Minnesota Press.

Mackridge, P. (2004), "Diglossia and the separation of discourses in Greek culture", in *Teoreticheskie problemy yazykoznanija. Sbornik Statey k 140-letiyu Kafedry obshchego yazykoznanija Filologicheskogo fakul'teta Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo universiteta*, St Petersburg: Filologicheskij fakul'tet Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo universiteta, 112-30.

Navaro-Yashin, Y. (2009), "Affective spaces, melancholic objects: ruination and the production of anthropological knowledge", *Journal of the Royal Anthropological Institute* 15:1-18.

Papageorgiou-Venetas, A. (1994), *Athens: The Ancient Heritage and the Historic City-Scape in a Modern Metropolis*, Athens: Library of the Archaeological Society in Athens, no. 140.

Peckham, R.S. (2001), *National Histories, Natural States. Nationalism and the Politics of Place in Greece*, London: Tauris & Co Ltd.

Philippides, D. (2008), "The phantom of classicism in Greek architecture", in D. Plantzos, & D. Damaskos (eds.), *A Singular Antiquity. Archaeology and Hellenic Identity in Twentieth Century Greece*, Athens: Benaki Museum.

Plantzos, D. & D. Damaskos (eds.) (2008), *A Singular Antiquity. Archaeology and Hellenic Identity in Twentieth Century Greece*, Athens: Benaki Museum.

Solomon, E. (2007), *Multiple 'Historicities' on the Island of Crete. The Significance of Minoan Archaeological Heritage in Everyday Life*, Unpublished PhD thesis. London: University College London.

Stewart, C. (2012), *Dreaming and Historical Consciousness in Island Greece*. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press.

Stewart, C. (1998), "Who Owns the Rotonda? Church vs. State in Greece", *Anthropology Today*, 14 (5): 3-9.

Stroulia, A. and S. Buck Sutton (eds.) (2010), *Archaeology in Situ: Sites, Archaeology and Communities in Greece*, Lexington Books.

Sutton, D. E. (1998), *Memories Cast in Stone: The Relevance of the Past in Everyday Life*, Oxford and New York: Berg.

- Stewart, C. (1998), "Who Owns the Rotonda? Church vs. State in Greece", *Anthropology Today*, 14 (5): 3-9.
- Stroulia, A. and S. Buck Sutton (επιμ.) (2010), *Archaeology in Situ: Sites, Archaeology and Communities in Greece*, Lexington Books.
- Sutton, D. E. (1998), *Memories Cast in Stone: The Relevance of the Past in Everyday Life*, Oxford and New York: Berg.
- Talalay, L. (2013), "Drawing Conclusions: Greek Antiquity, The Economic Crisis, and Political Cartoons", *Journal of Modern Greek Studies* 31 (2): 249-276.
- Taussig, M. (1984), "History as sorcery", *Representations* 7: 87-109.
- Thompson, D. B. & R. E. Griswold (1963), *Garden Lore of Ancient Athens*, Princeton: American School of Classical Studies.
- Tsigakou, F. M. (1981), *The Rediscovery of Greece*, London: Thames and Hudson, Εκδοτική Αθηνών. [ελλ. έκδ: Ανακαλύπτοντας την Ελλάδα. Ζωγράφοι και περιηγητές του 19ου αιώνα].
- Yalouri, E. (υπό δημοσίευση), "In the spirit of matter. Re-connecting to antiquity in the Greek present", στο D. Tziouvas (ed.) *Re-imagining the past. Antiquity and Modern Greek Culture*, Oxford University Press.
- Yalouri, E. (2001), *The Acropolis: Global Fame, Local Claim*, Oxford: Berg.
- Yalouri, E. (2010), "Fanning the Flame: Transformations of the 2004 Olympic Flame", *International Journal of the History of Sport*, 27 (12): 2155-2183.
- Ελληνικοί Τίτλοι**
- Βίτι, Μ. (1977), *Η Γενιά του Τριάντα. Ιδεολογία και Μορφή*, Αθήνα: Ερμής.
- Γιαλούρη (2010), «Η δυναμική των μνημείων: Αναζητήσεις στο πεδίο της μνήμης και της λήθης», στο Κ. Γιαννακόπουλος και Γ. Γιαννιτσιώτης (επιμ.) *Αμφισβητούμενοι Χώροι στην Πόλη: Χωρικές προσεγγίσεις του πολιτισμού*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 349-380.
- Δημαράς, Κ. Θ. (1989), *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, Αθήνα: Ερμής.
- Γιαννόπουλος, Π. (1965) [1903], «Η Ελληνική Γραμμή», στο Π. Χάρη (επιμ.), *Ο Κόσμος και οι Έλληνες*, Αθήνα, 39-41.
- Καυταντζόγλου, Ρ. (2001), *Στη Σκιά του Ιερού Βράχου. Τόπος και Μνήμη στο Αναφιώτικα*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Κόκκου, Α. (1977), *Η Μέριμνα για τις Αρχαιότητες και τα Πρώτα Μουσεία*, Αθήνα: Ερμής.
- Κουλούρη, Χ. (1988), *Ιστορία και Γεωγραφία στο Ελληνικό Σχολείο (1834-1914)*, Αθήνα: Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολογίας.
- Μαλλούχου-Τυφάνο, Φ. (2000), «Η αποκατάσταση των Μνημείων στην Ελλάδα: 1834-2000», *Καθημερινή*, 20/2/2000.
- Πολίτης, Α. (1993), *Ρομαντικά Χρόνια: Ιδεολογίες και Νοοτροπίες στην Ελλάδα του 1830-1880*, Αθήνα: Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού - Μνήμων.
- Σκοπετέα, Ε. (1988), *Το Πρότυπο Βασίλειο και η Μεγάλη Ιδέα: Όψεις του Εθνικού Προβλήματος στην Ελλάδα του 1830-1880*, Αθήνα: Πολύτυπο.
- Τζιόβας, Δ. (1989), *Η Μεταμόρφωση του Ελληνισμού και το Ιδεολόγημα της Ελληνικότητας στο Μεσοπόλεμο*, Αθήνα: Οδυσσέας.
- Ταλαλά, Λ. (2013), "Drawing Conclusions: Greek Antiquity, The Economic Crisis, and Political Cartoons", *Journal of Modern Greek Studies* 31 (2): 249-276.
- Ταυσίγ, Μ. (1984), "History as sorcery", *Representations* 7: 87-109.
- Thompson, D. B. & R. E. Griswold (1963), *Garden Lore of Ancient Athens*, Princeton: American School of Classical Studies.
- Tsigakou, F. M. (1981), *The Rediscovery of Greece*, London: Thames and Hudson, Εκδοτική Αθηνών.
- Yalouri, E. (forthcoming), "In the spirit of matter. Re-connecting to antiquity in the Greek present", in D. Tziouvas (ed.) *Re-imagining the past. Antiquity and Modern Greek Culture*, Oxford University Press.
- Yalouri, E. (2001), *The Acropolis: Global Fame, Local Claim*, Oxford: Berg.
- Yalouri, E. (2010a), "Fanning the Flame: Transformations of the 2004 Olympic Flame", *International Journal of the History of Sport*, 27 (12): 2155-2183.
- Greek Titles**
- Dimaras, K. Th. (1989), *Modern Greek Enlightenment*, Athens: Hermes.
- Kaftantzoglou, R. (2001), *In the Shadow of the Sacred Rock. Place and Memory in the Anafiotika*, Athens: Hellenica Grammata.
- Kokkou, A. (1977), *Care for Antiquities and the First Museums*, Athens: Hermes.
- Koulouri, Ch. (1988), *History and Geography in Greek Schools (1834-1914)*, Athens: Historical Archive of Greek Youth.
- Mallouchou-Tufano, F. (2000), "The restoration of Monuments in Greece: 1834-2000", *Kathimerini*, 20/2/2000.
- Politis, A. (1993), *Romantic Years: Ideologies and Mindsets in Greece during 1830-1880*, Athens: Society for the Study of Modern Hellenism - Mnemon.
- Skopetea, E. (1988), *The Model Kingdom and the Great Idea: Aspects of the National Problem in Greece during 1830-1880*, Athens: Polytypo.
- Tziouvas, D. (1989), *The Transformation of Hellenism and the Interwar Ideology of Hellenicity*, Athens: Odysseas.
- Vitti, M. (1977), *The Thirties' Generation. Ideology and Form*, Athens: Hermes.
- Yalouri (2010b), "The dynamic of monuments: Quests in the field of memory and oblivion", in K. Yannakopoulos & G. Giannitsiotis (eds.) *Contested Spaces in Istanbul: Spatial approaches to culture*, ed. Athens: Alexandria, 349-380.
- Yannopoulos, P. (1965) [1903], "The Greek Line", in P. Charis (ed.), *The World and the Greeks*, Athens, 39-41.
- Endnotes**
1. Philippides 2008.
  2. Yalouri, forthcoming.
  3. 1996.
  4. 'mal d' archive'.
  5. Lowenthal 1988.
  6. see Leontis 1995.
  7. see, for example, Skopetea 1988, Herzfeld 1982, Jusdanis 1991, Gourgouris 1996, Peckham 2001.
  8. cited in Tsigakou 1981: 11.
  9. see Koulouri 1988.
  10. Kokkou 1977, see also Yalouri 2001, Hamilakis 2007, Plantzos &

6. Lowenthal 1988.
7. βλ. Leontis 1995.
8. βλ. ενδεικτικά, Σκοπετέα 1988, Herzfeld 1982, Jusdanis 1991, Γουργουρίσις 1996, Peckham 2001.
9. αναφέρεται στο Tsigakou 1981: 11.
10. βλ. Κουλούρη 1988.
11. Κόκκου 1977, βλ. σχετικά και Yalouri 2001, Hamilakis 2007, Plantzos & Damaskos 2008
12. Papageorgiou-Venetas 1994: 390.
13. Σκοπετέα 1988: 207.
14. Stewart 2012: 206.
15. Herzfeld 1991.
16. Papageorgiou-Venetas 1994: 378-380.
17. Mallouchou-Tufano 2000.
18. 1965 [1903].
19. Vitti 1977, Tziouvas 1989.
20. Thompson & Griswold 1963.
21. *'mnimia tou logou'*.
22. Mackridge 2004: 7.
23. Politis 1993: 33-35.
24. Dimaras 1989.
25. Yalouri 2001.
26. Yalouri 2010a.
27. Hamilakis and Yalouri 1996; Yalouri 2001.
28. Talalay 2013.
29. Skopetea 1988:211.
30. Yalouri 2010b.
31. Yalouri forthcoming.
32. with specific reference to Greece see, for instance, Herzfeld 1991, Sutton 1998, Stewart 1998, Kafantzoglou 2001, Yalouri 2001, Solomon 2007, Stroulia & Buck Sutton 2010, Hamilakis & Anagnostopoulos 2009.
33. Taussig 1984, Stewart 2012, Navaro Yashin 2009.
34. Yalouri 2001: 146-147.
35. Solomon, personal communication.
36. Yalouri 2010b.
37. Yalouri forthcoming.
6. Lowenthal 1988. Damaskos 2008.
7. βλ. Leontis 1995. 11. *'Paliggenesia'*.
8. βλ. ενδεικτικά, Σκοπετέα 1988, Herzfeld 1982, Jusdanis 1991, Γουργουρίσις 1996, Peckham 2001. 12. Papageorgiou-Venetas 1994: 390.
9. αναφέρεται στο Tsigakou 1981: 11. 13. Skopetea 1988: 207.
10. βλ. Κουλούρη 1988. 14. Stewart 2012: 206.
11. Κόκκου 1977, βλ. σχετικά και Yalouri 2001, Hamilakis 2007, Plantzos & Damaskos 2008 15. Herzfeld 1991.
12. Papageorgiou-Venetas 1994: 390. 16. Papageorgiou-Venetas 1994: 378-380.
13. Σκοπετέα 1988: 207. 17. Mallouchou-Tufano 2000.
14. Stewart 2012: 206. 18. 1965 [1903].
15. Herzfeld 1991. 19. Vitti 1977, Tziouvas 1989.
16. Papageorgiou-Venetas 1994: 378-380. 20. Thompson & Griswold 1963.
17. Μαλλούχου-Τυφάνο 2000. 21. *'mnimia tou logou'*.
18. 1965[1903]. 22. Mackridge 2004: 7.
19. Vitti 1977, Τζιόβας 1989. 23. Politis 1993: 33-35.
20. Thompson & Griswold 1963. 24. Dimaras 1989.
21. Mackridge 2004: 7. 25. Yalouri 2001.
22. Πολίτης 1993: 33-35 26. Yalouri 2010a.
23. Δημαράς 1989. 27. Hamilakis and Yalouri 1996; Yalouri 2001.
24. Yalouri 2001. 28. Talalay 2013.
25. Yalouri 2010. 29. Skopetea 1988:211.
26. Hamilakis και Yalouri 1996- Yalouri 2001. 30. Yalouri 2010b.
27. Talalay 2013. 31. Yalouri forthcoming.
28. Σκοπετέα 1988: 211. 32. with specific reference to Greece see, for instance, Herzfeld 1991, Sutton 1998, Stewart 1998, Kafantzoglou 2001, Yalouri 2001, Solomon 2007, Stroulia & Buck Sutton 2010, Hamilakis & Anagnostopoulos 2009.
29. Γιαλούρη 2010. 33. Taussig 1984, Stewart 2012, Navaro Yashin 2009.
30. Yalouri υπό δημοσίευση. 34. Yalouri 2001: 146-147.
31. ειδικά για την Ελλάδα βλ. π.χ. Herzfeld 1991, Sutton 1998, Καυταντζόγλου 2001, Stewart 1998, Yalouri 2001, Solomon 2007, Stroulia & Buck Sutton 2010, Hamilakis & Anagnostopoulos 2009. 35. Solomon, personal communication.
32. Taussig 1984, Stewart 2012, Navaro Yashin 2009. 36. Yalouri 2010b.
33. Yalouri 2001: 146-147 37. Yalouri forthcoming.
34. Σολομών, προσωπική επικοινωνία.
35. Γιαλούρη 2010.
36. Yalouri υπό δημοσίευση.

